

Семигіна Т.В.,
керівник магістерської
програми «Соціальна робота»
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор філософії в галузі
політології

ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

(з досвіду школи соціальної роботи НАУКМА)

1994 року Вчена Рада Національного університету «Києво-Могилянська академія» ухвалила рішення про заснування Школи соціальної роботи. Перші абітурієнти з'явилися тут через рік — у 1995-му. За цей час чимало змін зазнали й навчальна програма, й викладацький склад, й очікування студентів. Та й, зрештою, практика соціальної роботи в цілому. Ця стаття має на меті коротко оглянути деякі ключові моменти розвитку першої в нашій країні магістерської програми із соціальної роботи.

* * *

10 років тому формування змісту програми відбувалося в рамках британо-португало-українського проекту Темпус-Тасіс. Україна тоді ще не мала власного досвіду підготовки соціальних працівників, тому ідея соціальної роботи видавалася новаторською. Прагнучи стверджувати основні фахові цінності, форми та методи, у Школі разом із тим намагалися спиратися на традиції Києво-Могилянської академії, через що важливо було організувати навчальний процес, поєднуючи передові досягнення найрозвиненіших країн світу та кращі риси вітчизняного досвіду.

Отже, зміст магістерської програми на першому етапі її існування визначався уявленнями членів проекту та його можливостями, а також специфікою навчального процесу в експериментальному університеті, де можливі авторські курси, вибіркові дисципліни, регулярний перегляд програм.

Окрім базових курсів із соціальної роботи, соціальної політики, права, соціології, психології та соціальної психіатрії, перші студенти мали такі дисципліни, як «Консультавання студентської молоді» та «Соціальна робота з людьми похилого віку», що викладали американські професори, котрі потрапили до Києво-Могилянської академії за Програмою академічних обмінів імені Фулбрайта, а також дослідницький семінар «Економічні аспекти соціальної політики», на який запрошували експертів різних міжнародних організацій.

Особливість магістерської програми на першому етапі зумовлювали ще кілька обставин. По-перше, навчатися прийшли люди, котрі мали освіту в різних галузях (педагогіка, медицина, філософія, технічні науки) та певний досвід роботи. Соціальна робота була для кожного з них новою цариною, фактично другою професією. По-друге, програма орієнтувалася на підготовку майбутніх викладачів, тренерів, керівників, дослідників. Багато уваги в ній приділяли самостійній роботі студентів, презентаціям, які вони робили самі, пошуку матеріалу (адже відчувалася нестача літератури). Студентам було цікаво і складно, адже їм викладали фахівці, які добре знали теорію та практику соціальної роботи у своїй країні, але не розуміли українських реалій, не знали правових норм України. Першому керівнику Школи Володимиру Івановичу Полтавцю частенько доводилося виконувати роль посередника між закордонними спеціалістами, які дотримувалися сучасних методів викладання, та студентами — дорослими людьми з певним професійним досвідом у різних галузях, усталеним світоглядом та звичками до дидактичного навчання.

Втім, як пригадується нині, перший рік навчання був суцільним експериментом. Пошук місць практики, налагодження зв'язків з українськими соціальними службами, утвердження поза межами Академії ідеї навчання соціальної роботі. Як керівник Школи, Володимир Іванович надзвичайно переймався організацією практики, тим, щоб студенти працювали з клієнтами, щоб на це відводилася значна кількість часу в навчальній програмі та не перетворилося у формалізм, як це часто траплялося в «традиційних» університетах [4].

Другий етап у розвитку магістерської програми стартував після завершення Тасіс-Темпус проекту, який оцінювався представниками Європейської Комісії як успішний. Адже створена в рамках проекту Школа зуміла стати самостійною та активно функціонувати як структурний підрозділ Академії.

Той початок не можна назвати аж надто легким, оскільки українським викладачам довелося перебрати на себе кілька курсів, що викладалися закордонними колегами, на кафедру прийшли «свіжі» люди, склалися нові стосунки. Студенти більше не мали підтримки від програми Європейського Союзу. Втім, усупереч усім пророкуванням, мовляв, «без Тасісу їм не вижити», Школа стверджувалася. Відкрився бакалаврат, у випускників магістерської програми з'явилася можливість вступати до аспірантури за спеціальністю «Соціальна структура, соціальні інститути та соціальні відносини».

У 1990-х роках соціальна робота як фах та академічна дисципліна активно розвивалася. Це й зумовило розробку і впровадження

вибіркових курсів: «Соціальна робота зі спеціальними групами клієнтів», «Соціальна робота в охороні здоров'я», «Соціальна робота з наркозалежними», «Соціальна робота з клієнтами, інфікованими ВІЛ та хворими на СНІД», «Менеджмент у соціальній роботі», «Волонтерство у соціальній роботі» та ін. Нові дисципліни дозволили змінити структуру програми і стали першим поштовхом до спеціалізації в межах магістерської програми. Адже відомо, що методи, форми соціальної роботи та специфіка адміністративної діяльності значною мірою залежать від категорії користувачів та конкретних умов надання соціальних послуг, тому соціальна освіта повинна орієнтуватися на потреби практики.

Власне, упродовж 1995-2001 років магістерська програма з соціальної роботи готувала лише соціальних працівників загального профілю. Спеціалізація відбувалася тільки під час роботи над магістерською тезою, при глибшому вивченні певної проблематики. Разом з тим, очевидним є той факт, що магістерська програма мусить орієнтуватися на поглиблення фахових знань та вмінь, отриманих під час навчання в бакалавраті [1].

З появою у 2000-2001 роках перших студентів, котрі мали освіту із соціальної роботи, здобуту в інших українських навчальних закладах, в Школі розпочався третій, нинішній етап розвитку магістерської програми. Відчутною стала неузгодженість концепцій, на яких ґрунтувалося викладання базових курсів соціальної роботи та відсутність національних стандартів підготовки соціальних працівників. Наразі про розмежування рівнів підготовки за предметами та врахування вертикальних міжпредметних зв'язків говорять і представники інших навчальних закладів [3]. Отже, Школа прийняла рішення стосовно радикальної трансформації магістерської програми.

Упродовж 2001-2002 року було складено і затверджено оновлену програму підготовки магістрів соціальної роботи, яка враховувала нові реалії становлення соціальної освіти та практики соціальної роботи в Україні. Пам'ятаю, як 2002 року сформувалася перша група, де майже половина студентів уже мали бакалаврський ступінь із соціальної роботи, й «наші» випускники хвилювалися, чи не будуть вони знову слухати базові курси із соціальної роботи та соціальної політики. Проте їм запропонували визначитися й обрати для себе поглиблене вивчення блоку дисциплін (щось на кшталт спеціалізації). Таким чином у Школі застосували концепцію вибіркових курсів, прийняту в університеті. Однак студенти обирають не окремі чи обов'язкові дисципліни, хоча й такі залишаються, а пакет дисциплін.

До першого блоку, що отримав назву «Консультавання», входять такі предмети, як «Психологічне консультавання», «Технологія проведення тренінгу», «Групова робота», «Соціальна психіатрія». До другого блоку «Соціальне адміністрування/соціальна політика» увійшли курси: «Основи аналізу політики», «Соціальне планування», «Порівняльна соціальна політика», «Соціальне проектування», «Інформаційне забезпечення соціальної сфери». Деякі студенти обрали обидва блоки дисциплін, деякі — лише один блок і ще один — на інших кафедрах. Частина дисциплін, що стосуються соціальної роботи з конкретною групою клієнтів, перенесено до програми бакалаврату як вибіркові дисципліни. Натомість до програми магістеріуму було внесено «Роботу в громаді та політику місцевого самоврядування», «Соціальні інновації», «Консультавання в соціальній роботі» тощо. Як і раніше, значну увагу приділено практиці, на яку припадає майже чверть часу всієї програми й яка «вбудована» в навчальний процес таким чином, що 1-2 дні щотижня студенти проводять у соціальних службах. І хоча частка практики є високою порівняно з іншими навчальними закладами, однак Школа дещо не дотягує до європейських стандартів, згідно з якими на практику має припадати принаймні третина навчального часу, скажімо, у Великобританії на практичну підготовку відводиться 50% навчального навантаження [2].

2002 року Школу було прийнято до Європейської асоціації шкіл соціальної роботи, до речі, єдиної з усієї України [5], що, на нашу думку, є свідченням визнання рівня підготовки та якості магістерської програми.

Складність нинішнього періоду зумовлена тим, що студенти першого року, а всі — незалежно від базової освіти — складають письмові вступні іспити, зокрема, за фахом, мають різний рівень базових знань із соціальної роботи. Щоб забезпечити якісну освіту, ті, хто отримав її в іншій сфері, повинні прослухати разом зі студентами бакалаврату курси «Вступ до соціальної роботи», «Теорії та методи соціальної роботи», «Соціальна політика». Це, з одного боку, перевантажує студентів-новачків у соціальній роботі, а з іншого боку — студенти-старожили відчують, ніби вони могли б отримати більше знань і мати більш насичений розклад. Такий дисбаланс змушує шукати нових підходів до організації програми, стає підґрунтям для подальшого розвитку і вдосконалення.

Нині в Києво-Могилянській академії дедалі поширюється таке явище, як сертифікатна програма. Ідея полягає в тому, що певна кафедра пропонує всім студентам усіх спеціальностей взяти блок дисциплін у межах кредитів, відведених на вибіркові курси, і отримати

відповідний документ (сертифікат) про його опанування. Частина студентів магістерської програми зацікавилася такою можливістю і нині здобуває собі кредити на сертифікатних програмах із професійного перекладу, веб-дизайну, психології. На часі відкриття нової програми — з аналізу публічної політики. Не виключено, що й Школа соціальної роботи пропонуватиме свої курси, блоки дисциплін як сертифікатні програми для магістрів інших спеціальностей. Але це — справа майбутнього. Бо програма не може стояти на місті, зростають очікування студентів (вони хочуть більше практичних навичок, глибшого знайомства з цікавим українським досвідом) та вимоги самої фахової соціальної роботи.

До змін, які нині спостерігаються в Школі, можна віднести й факт організації студентського дискусійного клубу. Він виник як ініціатива самих студентів і скеровується ними ж та випускниками Школи. Його ідея полягає в проведенні своєрідних «вечорниць» за чашкою чаю — перегляді й обговоренні відеофільмів, у яких ідеться про певні соціальні проблеми, а також у проведенні балінтівської групи та зустрічей із фахівцями соціальної роботи. Така форма спілкування дозволяє студентам поділитися думками й ідеями, власним досвідом і проблемами, налагодити контакти і створити міжособистісну фахову мережу.

За 10 років змін зазнав не тільки зміст магістерської програми із соціальної роботи. Іншими стали й викладачі. Нині у Школі викладають не іноземці, а здебільшого випускники Школи (магістеріуму та модульних курсів), котрі вже мають власний досвід практичної роботи в соціальній сфері. За їхніми плечима — не тільки викладання в університеті, але й проведення тренінгів, надання експертних та консультативних послуг у проектах, безпосередня робота в соціальних службах та супервізії персоналу, підготовка навчальної та науково-методичної літератури.

Якщо спробувати оцінити ефективність програми за влаштованістю її випускників, то отримаємо суперечливу картину. З одного боку, серед них немає безробітних. Проте далеко не всі з них працюють у соціальній сфері. Дехто воліє повернутися до попереднього фаху перекладача, економіста, менеджера, бо ж це дозволяє отримувати вищий прибуток (хоча знаю й такі випадки, коли після кількох років роботи перекладачами випускники працюють у соціальних проектах).

Іншою перешкодою працевлаштування студентів у соціальних службах, особливо державних, стає обмежена можливість застосування отриманих у Школі знань. Щоб зрозуміти це, досить послухати відгуки студентів після відвідин деяких місць практики, де їм пропо-

нують низькокваліфіковану або ж рутинну роботу. Отож, і потрапляють випускники здебільшого до українських недержавних та міжнародних організацій, пишуть власні проекти і виграють гранти, створюють нові програми, стають керівниками підрозділів, викладачами, тренерами, дослідниками.

Нині в Україні, яка має давні традиції благодійності й де за радянських часів створена патерналістська система соціального захисту, триває становлення соціальної роботи як фаху, науки та навчальної дисципліни. Розвиток першої в нашій державі магістерської програми із соціальної роботи віддзеркалює послідовність адаптації закордонних методик до українських умов: від запозичення й орієнтації на зарубіжних спеціалістів — до спроби вироблення власних підходів, що відповідали б українським традиціям і реаліям, а також прийняттям стандартам практики соціальної роботи та соціальної освіти.

Школа прагне зберегти свою відкритість для випускників інших навчальних закладів, інших спеціальностей. Адже досвід показав, що студенти, котрі мають освіту в галузі філософії, релігієзнавства, психології, медицини, соціології, застосовують цікаві методи, підходи, теорію та проблематику соціальної роботи, що позитивно впливає на розвиток та покращує імідж професії [1]. Перехід до блоків дисциплін та спеціалізованих вибіркових курсів дозволяє зробити програму гнучкішою і взяти до уваги різнопланові потреби студентів.

Література

1. Грига І., Бойко А., Брижовата О., Іванова О., Кабаченко Н. Динаміка розвитку магістерської програми із соціальної роботи // Соціальна політика і соціальна робота. — 2000. — № 2. — С. 64-79.
2. Іванова О. Основні концептуальні аспекти розробки стандартів підготовки соціальних працівників // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (5-6 травня 2003 р., Ужгород). — Ужгород: Мистецька лінія, 2003. — С. 130.
3. Кривоконь Н. І. Готуємо фахівців соціального захисту населення // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. — 2003. — № 1. — С. 153-156.
4. Семігіна Т. Школа, що носить ім'я Володимира Полтавця // Володимир Полтавець: Збірник на пошану пам'яті / Упорядн. І.М. Грига. — К: КМ Academia, 2000. — С. 30-41.
5. Letter by President // AESSW Bulletin. — 2002. — August. — P. 1.